

УДК 378.22-057.36-027.561

ВІКТОР ПОКАЛЮК

АРТЕМ НЕСТЕРЕНКО

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО- РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Розглядається проблема підвищення ефективності професійної підготовки особового складу оперативних розрахунків пожежно-рятувальних підрозділів. В рамках початкового етапу первинної професійної підготовки доцільно організувати та проводити в підрозділах навчання пожежних-рятувальників в індивідуальній формі. Спеціальне початкове навчання визначаємо як оволодіння особами, що не мають робітничої професії, початковими професійними знаннями та уміннями. Теоретично обґрунтовано структуру та зміст спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників.

***Ключові слова:** професійна підготовка, пожежний-рятувальник, спеціальне початкове навчання, пожежно-рятувальний підрозділ*

Актуальність дослідження. На сучасному етапі професійна діяльність фахівців пожежно-рятувальних підрозділів (постів, частин, загонів) характеризується збільшенням кількості завдань, висунутих перед ними, розширенням спектру виконуваних робіт і вдосконаленням методів їх здійснення, в тому числі за рахунок мобільності фахівців і підвищення якості виконуваних робіт. Також необхідно враховувати умови сучасного соціального та економічного розвитку суспільства. Практика показує, що на сьогоднішній день найбільш мобільною, технічно озброєною і підготовленою структурою, що забезпечує ліквідацію надзвичайних ситуацій та їх наслідків, є пожежно-рятувальні підрозділи.

У зв'язку з цим, для виконання поставлених завдань, виникає об'єктивна необхідність пред'явлення підвищених кваліфікаційних вимог до пожежних-рятувальників – фахівців, які безпосередньо беруть участь у здійсненні оперативних дій: гасінні пожеж, ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків, проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, надання допомоги постраждалому населенню та ін. Щоб досягти виконання зазначеного обсягу робіт в період гасіння пожеж і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об'єктах економіки, необхідно підвищити якість професійної підготовки особового складу оперативних розрахунків пожежно-рятувальних підрозділів.

Професійна підготовка особового складу підрозділів цивільного захисту – організований та цілеспрямований процес оволодіння особами рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту знаннями, уміннями та навичками, необхідними для виконання професійно-службових завдань [3].

У нашому дослідженні ми тлумачимо поняття «професійна підготовка особового складу пожежно-рятувальних підрозділів» як процес навчання рятувальників з метою оволодіння сукупністю світоглядних, загальнокультурних і спеціальних знань, умінь та навичок, що дають можливість виконувати певну професійну функцію – самостійне виконання покладених на них обов'язків в конкретній посаді.

Первинна професійна підготовка – здобуття професійно-технічної освіти особами рядового і молодшого начальницького складу, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для професійної діяльності [3].

Відповідно до керівних документів [3], [6], особи, прийняті на службу в органи і підрозділи цивільного захисту на посади рядового та молодшого начальницького складу, незалежно від отриманого ними раніше освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціальності та спеціалізації, крім осіб, які мають робітничу кваліфікацію за непрофільними спеціальностями та прийняті на службу на посади, заміщення яких відповідає отриманій професійній кваліфікації і не передбачає наявності професійно-технічної освіти у сфері цивільного захисту, направляються для проходження первинної професійної підготовки.

До завершення проходження первинної професійної підготовки осіб рядового і молодшого начальницького складу забороняється залучати до проведення професійно-службових заходів, виконання яких, через невідповідність, може становити ризик для їх життя і здоров'я або призвести до непрофесійних дій з їхнього боку.

Короткий огляд публікацій за темою. Педагогічні аспекти проблеми професійної підготовки фахівців розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних науковців І. А. Зязюна, А. І. Кузьмінського, А. О. Лігоцького, Н. П. Ничкало, М. І. Сисоєвої, С. О. Сметанського та ін.

Процес фахової підготовки до виконання професійних дій в умовах впливу чинників екстремальних ситуацій досліджували О. Д. Александров, В. А. Ашмарін, А. М. Большакова, Л. О. Гонтаренко, І. А. Жданов, Д. В. Лебедев, С. М. Миронець, О. Р. Охременко, В. І. Пліско, В. П. Садковий, О. І. Склень, О. М. Собченко та інші науковці.

Особливості становлення, функціонування системи пожежної охорони на різних історичних етапах її розвитку висвітлювали в своїх працях М. І. Ануфрієв, О. М. Бандурка, В. В. Вареник, О. П. Євсюков, М. А. Кришталь, А. С. Куфлієвський, Ю. О. Приходько, О. Н. Яриш та інші дослідники.

Вагомий внесок у вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у профільних навчальних закладах зробили науковці О. В. Бикова, В. П. Бут, М. М. Козяр, М. С. Коваль, М. А. Кришталь, О. М. Парубок та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності та змісту початкового етапу професійної підготовки майбутніх фахівців в пожежно-рятувальних підрозділах Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України (ОРС ЦЗ ДСНС України).

Виклад основного матеріалу. Навчальні групи в навчальних пунктах комплектуються чисельністю по 15-30 осіб упродовж календарного року залежно від потреб і заявок на навчання кандидатів, що надійшли від замовників на навчання, та відповідно до ліцензійного обсягу [4].

Як показує практика, при комплектуванні навчальних груп нормативною чисельністю виникають певні труднощі. Особу, яку прийнято на службу цивільного захисту в пожежно-рятувальний підрозділ на посаду молодшого начальницького складу, можливо направити до професійно-технічного навчального закладу для

проходження первинної професійної підготовки тільки в тому випадку, коли в навчальному закладі, відповідно до замовлення комплектуючим органом, буде укомплектовано навчальну групу нормативною чисельністю. Даний термін в кожному конкретному випадку може бути різним (іноді становить до 6 місяців).

З метою підвищення ефективності первинної професійної підготовки осіб молодшого начальницького складу пожежно-рятувальних підрозділів (пожежних-рятувальників) пропонується організувати в індивідуальній формі, як початковий етап первинної професійної підготовки, спеціальне початкове навчання, яке проводиться в умовах пожежно-рятувального підрозділу.

Спеціальне початкове навчання визначаємо як оволодіння початковими професійними знаннями, уміннями особами, які не мають робітничої професії.

У професійній підготовці провідним компонентом навчання є навчальні дисципліни, орієнтовані на навчання професійної діяльності, а головним кінцевим результатом – здатність пожежних-рятувальників, відповідно до кваліфікації, виконувати посадові обов'язки.

У професійній педагогіці виділяють дві форми організації навчання: групову та індивідуальну. Обидві форми успішно застосовуються в пожежно-рятувальних підрозділах. Групове навчання характерне для навчальних закладів системи ДСНС України, тоді як при організації спеціального початкового навчання застосовується індивідуальна форма.

Спеціальне початкове навчання – це найнижчий щабель професійної підготовки пожежних-рятувальників.

Навчання складається з двох обов'язкових розділів:

- теоретичного курсу, що вивчається протягом 8 днів по 6 годин щоденно;
- практичного курсу, що проходить протягом 7 чергувань в караулі.

Мета спеціального початкового навчання – вивчення кандидата на професійну придатність, ознайомлення з колективом, традиціями підрозділу, формування початкових професійних знань і умінь з дисциплін, що становлять зміст загальнонавчального і професійного рівнів, необхідних для виконання функціональних обов'язків.

Паралельно з освітньою діяльністю, доцільно організувати виховну – створювати передумови для формування та розвитку необхідних професійно важливих якостей особового складу оперативних розрахунків.

В майбутніх пожежних-рятувальників формується уявлення про соціальну значущість обраної професії, необхідний рівень теоретичних знань і практичних навичок.

Зміст спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників, організованого в пожежно-рятувальних підрозділах, побудовано з урахуванням послідовності передачі інформації від керівника занять до підлеглого, спрямованої на досягнення кінцевого результату навчання.

Зміст включає теоретичну і практичну частини і являє собою систему, що складається з 3-х елементів:

- першим елементом змісту виступають знання про порядок організації оперативно-службової діяльності особового складу пожежно-рятувальних підрозділів і про історичне минуле пожежної охорони України;

- другим структурний елемент змісту є знання, складові теоретичної основи професії пожежного-рятувальника та узагальнений досвід щодо здійснення безпечних способів і прийомів практичної діяльності;

- третій елемент змісту – знання й уміння, на основі яких формуються практичні навички, професійно важливі якості, ключові кваліфікації і компетенції пожежного-рятувальника, а також закріплення вивченого матеріалу.

Методологічний аналіз професійної діяльності кваліфікованого працівника показує, що без сформованості структури особистості (мотивів, норм, цінностей, спрямованості,

соціальної позиції), а також здатності до цілісної системної орієнтації в процесі професійної діяльності, фахівця не слід допускати до самостійної роботи [1].

Професійна підготовка пожежних-рятувальників в пожежно-рятувальних підрозділах є, в деякому роді, специфічним видом навчально-професійної діяльності, в той же час це система, що складається з підсистем, зорієнтованих один до одного та функціонуючих у взаємозв'язку. Побудована таким чином модель спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників відповідатиме вимогам стабільності, динамічності, наступності та розвитку, практичної реалізації.

У змісті професійної підготовки пожежних-рятувальників в пожежно-рятувальних підрозділах нами виокремлено наступні рівні, які містять в собі навчальні дисципліни професійно-практичної підготовки:

I – загальнопрофесійний рівень: «Вступ до професії», «Пожежна та аварійно-рятувальна техніка», «Основи безпеки праці та медичних знань»;

II – професійний рівень: «Основи організації гасіння пожеж», «Пожежно-стройова підготовка».

На першому рівні – загальнопрофесійному – відбувається формування професійних знань та професійно важливих якостей, створюються умови для успішного проходження процесів професійної адаптації, професійного становлення пожежних-рятувальників.

Другий рівень – професійний – включає в себе профільну підготовку за посадою. Його компонентами є навчальні елементи, які забезпечують формування та розвиток професійно важливих якостей, знань щодо основ розвитку та гасіння пожеж, основних видів пожежно-технічного обладнання та аварійно-рятувального інструменту, а також знань і вмінь, необхідних для практичного виконання нормативів з пожежно-стройової підготовки та професійних обов'язків пожежного-рятувальника.

Пропонуємо до змісту спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників включити наступні теми для вивчення:

1. Теоретичний курс: організація діяльності ОРС ЦЗ ДСНС України; порядок проходження служби цивільного захисту; організація караульної та внутрішньої служб, обов'язки осіб внутрішнього наряду караулу, вимоги безпеки при несенні служби; класифікація пожежних та аварійно-рятувальних автомобілів, їх тактико-технічні характеристики, комплектація; призначення, види, будова, використання пожежних рукавів, стволів, обладнання, шанцевого інструменту; призначення, види, використання, випробування ручних пожежних драбин; обладнання, призначення та використання теплодимокамери, навчальної вежі, 100-метрової смуги з перешкодами; прилади для отримання повітряно-механічної піни, призначення, види, принцип дії, вимоги безпеки; протипожежне водопостачання, призначення, будова, принцип дії пожежного гідранта та пожежної колонки; будівельні матеріали та їх поведінка в умовах пожежі, конструктивні елементи будівель та споруд; загальні відомості про пожежу, її розвиток, горючі речовини, припинення горіння; основи організації гасіння пожеж та проведення аварійно-рятувальних, пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт; статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів ОРС ЦЗ ДСНС України; гасіння пожеж при несприятливих умовах; види оперативних дій під час гасіння пожеж, їх зміст; вимоги безпеки при гасінні пожеж, проведенні аварійно-рятувальних пошуково-рятувальних та інших невідкладних робіт; обов'язки пожежного-рятувальника; надання домедичної допомоги; зв'язок на пожежі.

2. Практичний курс (відпрацювання практичних вправ (індивідуально та в складі підрозділу), нормативів): укладання, одягання спеціального одягу та спорядження, збір та виїзд за сигналом «Тривога», відпрацювання нормативів; установка пожежної колонки на пожежний гідрант; робота з пожежними рукавами, стволами, рукавною арматурою, прокладання рукавних ліній, відпрацювання нормативів; установка пожежного автомобіля на вододжерело, відпрацювання нормативів, робота з ручними пожежними драбинами; робота з рятувальними мотузками, відпрацювання нормативів; оперативне розгортання в

складі оперативного розрахунку чергового караулу, відпрацювання нормативів; відпрацювання прийомів та способів транспортування, перенесення та спуску потерпілих; складання нормативів із пожежно-стройової підготовки.

В основі формування змісту спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників як на рівні навчального матеріалу, так і на рівні конкретного заняття, знаходиться інтеграція теоретичної та практичної частини професійної підготовки. Пожежний-рятувальник повинен вміти поєднувати матеріальну сторону навчання: пожежно-технічне обладнання, аварійно-рятувальний інструмент, процеси трудової діяльності (оперативні дії) з учасниками (особовим складом караулу, підрозділу) і споживачами (суспільством). У зв'язку з цим, майбутньому фахівцю необхідно не тільки опанувати знання, вміння та навички практичної діяльності в період гасіння пожеж, а й оволодіти процесом організації несення внутрішньої та караульної служб в підрозділі.

Особливу роль у професійній підготовці пожежних-рятувальників відіграє практичний курс. В цей період вони отримують знання і формують уміння безпечного виконання робіт в межах посадових обов'язків. Практичні заняття проводяться в тісному взаємозв'язку з теоретичним курсом та розвитком ключових кваліфікацій.

Структурний зміст спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників побудовано на основі варіативно-модульного підходу, тобто зміст як єдиний набір модулів диференціюється з урахуванням конкретних умов трудової діяльності, потреб суспільства та рівня розвитку самого фахівця. Певний обсяг змісту навчання можуть становити теми, що розкривають місцеві особливості району виїзду підрозділу, організації несення служби особовим складом та ін.

Однією з ознак завершеності процесу підготовки пожежних-рятувальників є їх гармонійне «вливання» в склад чергового караулу і здатність якісного виконання оперативних завдань як у складі оперативного розрахунку, так і самостійно, створення умов для подальшої самореалізації та самовдосконалення.

Висновки. Структура і зміст спеціального початкового навчання пожежних-рятувальників в пожежно-рятувальних підрозділах ОРС ЦЗ ДСНС України являє собою систему, яка заснована на теоретичних і емпіричних нормах, що включає формування і розвиток особистісних, професійно важливих якостей, теоретичних знань, практичних умінь, розвиток ключових кваліфікацій та забезпечує відповідну якість професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Беляева А. П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах. – М.: Высш. шк., 1991. – 208 с.
2. Закон України “Про професійно-технічну освіту” від 10 лютого 1998 року // Відомості Верховної Ради України. - № 32. - 1998. - с. 855.
3. Наказ МНС України від 01.07.2009 № 444 «Про затвердження Наставови з організації професійної підготовки та післядипломної освіти осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту».
4. Наказ МНС України від 02.07.2007 № 461 «Про затвердження Положення про організацію професійно-технічного навчання в мережі навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності АР Крим, областей».
5. Наказ МНС України від 24.12.2004 № 250 «Про організацію навчально-виховного процесу у професійно-технічних закладах МНС України».
6. Постанова КМУ від 11.07.2013 № 593 «Про затвердження Положення про порядок проходження служби цивільного захисту особами рядового і начальницького складу».

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016 р.

ПОКАЛЮК В., НЕСТЕРЕНКО А.

Черкасский институт пожарной безопасности имени Героев Чернобыля
Национального университета гражданской защиты Украины

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРУКТУРЫ И СОДЕРЖАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПОЖАРНО-СПАСАТЕЛЬНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ

В статье рассматривается проблема повышения эффективности профессиональной подготовки личного состава оперативных расчетов пожарно-спасательных подразделений. В рамках начального этапа первичной профессиональной подготовки целесообразно организовывать и проводить в подразделениях обучение пожарных-спасателей в индивидуальной форме. Специальное первоначальное обучение определяем как овладение лицами, не имеющими рабочей профессии, начальными профессиональными знаниями и умениями. Теоретически обоснована структура и содержание специального первоначального обучения пожарных-спасателей.

***Ключевые слова:** профессиональная подготовка, пожарно-спасатель, специальное первоначальное обучение, пожарно-спасательное подразделение*

POKALYUK V., NESTERENKO A.

Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Protection of Ukraine

IMPROVING OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS OF FIRE RESCUE UNITS

The article discusses the problem of improving the efficiency of professional training of the operative groups of fire-rescue units. In the initial phase of the primary professional training it is advisable to organize and conduct training in the units of firefighters and rescuers in an individual form. Special initial training is defined as the mastery of persons who do not have a working profession, initial professional knowledge and skills. The structure and content of the special initial training of firefighters and rescuers are theoretically grounded.

The structural content of special initial training fire-rescue variant is based on a modular approach, ie the content of a single set of differentiated modules to the specific conditions of employment, social needs and level of development of the specialist. A certain amount of training content can be topics that reveal local characteristics of the area-out unit, organization of service personnel and others.

One indication of completion of the process of preparing fire-rescue workers considered their harmonious "infusion" in the composition of another guard and the ability to perform high-quality operational missions both within estimates, and independently, creating conditions for further self-realization and self-improvement.

***Keywords:** professional training, fire rescue, special initial training, fire rescue unit.*